

Aleg. 110.

Sprawozdanie

Komisji szkolnej o wniosku posła Stanisława hr. Badeniego w sprawie zmiany ustawy z d. 25. czerwca 1873 Nr. 255 dz. u. kr. o władzach nadzorczych miejscowych i okręgowych dla szkół ludowych.

Wysoki Sejmie!

Rozpatrując wniosek posła Stanisława hr. Badeniego, przekazany komisji szkolnej uchwałą Wys. Sejmu z 17. Grudnia 1886 Komisya najzupełniej zgodzić się musiała z wypowiedzianem przy uzasadnieniu wniosku założeniem, że dobry nadzór nad szkołami jest koniecznym warunkiem skuteczności urządzeń szkolnych i ofiar na niełożonych. W wyższym jeszcze stopniu niż gdzieindziej okazuje się potrzeba ścisłego fachowego nadzoru w naszym szkolnictwie ludowym, którego organizacya nie jest dotąd ukończoną i które ciągle jeszcze zdobywać sobie musi przychylność ludności wiejskiej, a zdobędzie ją nie inaczej jak przez właściwe zachowanie się nauczycieli i przez taki kierunek nauczania, któryby utrwał przekonanie o pożytku nauki. Zachowanie się nauczycieli pod względem moralnym, ich stosunek do miejscowej ludności, uzdolnienie ich do nauczania, sposób udzielania nauki i utrzymania karności szkolnej, winny być przedmiotem bacznej uwagi organów nadzorczych, które w tym celu muszą mieć możność jak najczęstszego przekonania się o stanie rzeczy, aby dobre wesprzeć i utrwalić, złe co rychlej naprawić lub usunąć. Nauczyciele a niemniej i zarządy szkolne miejscowe muszą czuć, że nadzór szkolny rozciąga nad nimi baczność opiekę, że każdego czasu może zbadać na miejscu stan szkoły i przekonać się, czyli nauka jest udzielaną i w jaki sposób jej udzielają.

Ważne zadanie nadzorowania szkół ludowych spoczywa w naszym kraju z natury rzeczy i z przepisu ustawy w największej części w ręku władz nadzorczych okręgowych t. j. rad szkolnych okręgowych i inspektorów okręgowych. Zakres terytoryalny tych władz powinien tedy obejmować taki obszar i taką ilość szkół, aby zarząd i nadzór mógł być istotnie skutecznym, aby Rada szkolna okręgowa mogła mieć dokładną znajomość wszelkich stosunków i potrzeb swego okręgu i aby inspektor okręgowy mógł szkoły swej pieczy poruczone wizytować tak często i tak dokładnie, jak tego wymaga potrzeba, mianowicie wobec wskazanych po-

przednio stosunków naszego szkolnictwa ludowego. Tymczasem doświadczenie szeregu lat ostatnich wykazuje najdowodniej, że obecne okręgi szkolne w Galicyi bądź od początku były, bądź przy wzroście liczby szkół stały się zbyt wielkie, aby rady szkolne okręgowe a niemniej aby inspektorowie okręgowi mogli spełniać w nich należycie wskazane poprzednio zadanie.

Stosunki dzisiejsze okręgów szkolnych w Galicyi pod względem obszaru zatrudnienia i ilości szkół zostały szczegółowo wykazane, omówione w wydanym zeszłego roku pierwszym zeszycie IX. tomu Wiadomości statystycznych (str. 18 - 23). Odwołując się do dat tam podanych komisya szkolna ogranicza się do przytoczenia tutaj najważniejszych rezultatów. Po wyłączeniu dwóch mniejszych okręgów szkolnych, których stosunki odrębne nie nadają się do porównań, wykazują pozostałe 35 okręgów szkolnych następujące stosunki:

pod względem obszaru:

cztery okręgi obejmują więcej niż 3.000 kilom. kwadr. czyli więcej niż 52 mil kw. austr.					
dziewięć okręgów	"	wyżej 25.000—3.000	"	"	"
pięć	"	"	"	"	"
trzynaście	"	"	"	"	"
cztery	"	"	"	"	"

Pod względem ludności, której cyfra daje do pewnego stopnia miarę ludności w wieku szkolnym a przeto miarę potrzeby szkół:

sześć okręgów obejmuje wyżej	.	.	.	200.000	ludności
czternaście	"	"	nad	150.000—200.000	"
dwanaście	"	"	"	120.000—150.000	"
trzy okręgi	"	"	niżej	120.000	"

Pod względem ilości szkół ludowych tak publicznych jak prywatnych (daty z r. 1884/5):

jeden okręg (Złoczowski) zawiera wyżej	.	.	.	200	szkół
dwa okręgi (Lwowski zamiejski i Sokalski) nad	.	.	.	150—200	"
osiem okręgów	.	.	.	100—150	"
dziesięć	"	.	.	75—100	"
dwanaście okręgów	.	.	.	50—75	"
jeden okręg (Kolbuszowski)	.	.	.	43	"

Po całkowitem przeprowadzeniu organizacyi szkół ludowych ilość ich w każdym okręgu szkolnym dzisiejszym będzie znacznie większą a już dzisiaj jest w niejednym okręgu większą od tej, którą wzięto za podstawę powyższego obliczenia. Według przypuszczalnego obrachowania, które uwzględnia jednak tylko szkoły ludowe publiczne i wzrost ich liczby aż do ukończenia organizacyi będzie w trzech dzisiejszych okręgach wyżej 200 szkół publicznych, w ośmiu dalszych nad 150—200 szkół publicznych a tylko sześć okręgów dzisiejszych będzie miało niżej 100 szkół ludowych publicznych. Uwzględnienie szkół prywatnych podniosłoby owe cyfry o kilkanaście do kilkudziesięciu szkół w każdym okręgu.

Z cyfr powyższych znacznie się okazuje, że w przeważnej liczbie okręgów szkolnych zadanie, jakie nadzory szkolne okręgowe mają do spełnienia, przewyższa o wiele ich siły i w wysokim stopniu utrudniać musi należyty rozwój szkolnictwa ludowego w naszym kraju. Pamiętać zaś należy, że owa dysproporcya między zadaniem nadzorów szkolnych okręgowych a ich siłami spotęgowaną jeszcze została przez to, że pomimo przepisu §. 35 ustawy z d. 25. Czerwca 1873. Nr. 255 Dz. u. kr. o przydaniu inspektorom okręgowym sił pomocniczych przez władzę polityczną włożono na nich niemal wszędzie cały ciężar czynności biurowych Rady szkolnej okręgowej, który nie był brany w rachubę przy pierwotnem określeniu ich zadania w ustawie. Załatwiać te czynności dla rozległego okręgu a oprócz tego wizytować szczegółowo stosownie do wymagań instrukcyi sto, stokilkadziesiąt lub nawet dwieście szkół po tym okręgu

rozrzuconych i to tak często jak tego cel i potrzeba nadzoru wymagają — jest dla najgorliwszego inspektora okręgowego wprost niepodobnem.

Dla uzupełnienia poglądu na stosunki okręgów szkolnych w Galicyi porównała je komisya szkolna z takimiż stosunkami innych krajów austryackich a porównanie takie uważała tem bardziej za potrzebne. że koszta nadzoru szkolnego w okręgach a mianowicie dyety i koszta podróży inspektorów ponosi we wszystkich krajach koronnych skarb państwa, że zatem słusznie oczekiwać i domagać się należy równomiernego pod tym względem traktowania naszego kraju w porównaniu z innymi krajami koronnymi.

Podczas gdy w Galicyi okręgi szkolne obejmują obecnie z reguły po dwa powiaty a w czterech wypadkach aż po trzy powiaty polityczne, w innych krajach austryackich każdy powiat polityczny w przecięciu zawsze mniejszy od przeciętnej liczby powiatów galicyjskich jest oraz okręgiem szkolnym a w Styryi nawet każdy powiat sądowy stanowi osobny okręg szkolny. Ilość inspektorów okręgowych nie zgadza się w tamtych krajach z ilością okręgów szkolnych i rad szkolnych okręgowych, tych ostatnich jest w krajach austryackich z wyłączeniem Galicyi 345, inspektorów zaś 263.

Porównanie daje następujący ostateczny rezultat:

Po wyłączeniu okręgów miejskich wypada

pod względem obszaru

w Galicyi na jeden okręg szkolny, zatem na jedną radę szkolną okręgową i jednego inspektora okręgowego, w przecięciu 2.241 kilometrów kwadr.;

zaś w innych krajach austryackich z wyłączeniem Galicyi na jeden okręg szkolny w przecięciu 706 kilometrów kwadr. na jednego inspektora okręgowego w przecięciu 839 kilometrów kwadr.;

pod względem ludności

w Galicyi jedna rada szkolna okręgową i jeden inspektor okręgowy wypada w przecięciu na 165.230 ludności;

zaś w innych krajach austryackich z wyłączeniem Galicyi

jedna rada szkolna okręgową na 46.386 ludności

jeden inspektor okręgowy na 63.127 ludności

pod względem ilości szkół

w Galicyi na jedną radę szkolną okręgową i jednego inspektora okręgowego wypada przeciętnie

z wyłączeniem okręgów miejskich 88 szkół

nie wyłączając okręgów miejskich 86 „

zaś w innych krajach austryackich, również nie wyłączając tym razem okręgów miejskich

na jedną radę okręgową 41 szkół

na jednego inspektora okręgowego 56 szkół

pod względem kosztów nadzoru

a właściwie kosztów podróży i dyet inspektorów okręgowych, pokrywanych ze skarbu państwa:

(na podstawie budżetu na r. 1887.)

w Galicyi w przecięciu na jedną szkołę 6 zł. 83 ct.

w innych krajach austryackich z wyłączeniem Galicyi w przecięciu na jedną szkołę 9 zł. 9 ct.

Z wykazów szczegółowych, na podstawie których obliczone zostały powyższe daty porównawcze, wynika, że w żadnym kraju koronnym stosunek władz nadzorczych okręgowych do obszaru i ludności okręgów nie jest ani w przy-

bliżeniu tak niekorzystnym jak w Galicyi. Tak samo mają się rzeczy ze stosunkiem władz nadzorczych okręgowych do liczby szkół z jedynym wyjątkiem Szląska, który przed dwoma laty wykazywał pod tym względem stosunek niekorzystniejszy od Galicyi a obecnie stoi z nią na równi. W czasie od 1885—1887 nastąpiło bowiem powiększenie liczby inspektorów o jednego na Szląsku, o jednego na Morawii i o pięciu w Czechach, pomimo że w obu ostatnich krajach stosunek inspektorów do obszaru, ludności i liczby szkół był o wiele korzystniejszym niż w Galicyi. Słusznie tedy dzisiejszy p. Minister oświaty uznał z własnej inicjatywy powiększenie liczby inspektorów okręgowych w Galicyi za pilną potrzebę wychowania publicznego i parę posad takich utworzyć zamierza.

Zachodzi jednak pytanie, czyli obecne niedostatki nadzoru szkolnego okręgowego dadzą się uchylić przez samo powiększenie liczby inspektorów okręgowych, które może nastąpić w drodze administracyjnej, czyli też potrzeba w tym celu także zmniejszyć rozległość okręgów szkolnych zwiększając ich liczbę i równocześnie liczbę rad szkolnych okręgowych, co tylko w drodze ustawy krajowej nastąpić może.

Zastanawiając się nad tym przedmiotem komisya szkolna przekonała się, że przeważne względy przemawiają za tem, aby zwiększyć ilość okręgów szkolnych i rad szkolnych okręgowych, a mianowicie, aby każdy powiat polityczny był okręgiem szkolnym i miał swoją radę szkolną okręgową.

Wtedy bowiem rady szkolne okręgowe będą mogły mieć nierównie dokładniejszą znajomość stosunków i potrzeb swego okręgu i w bliższym zostawać będą zetknięciu z ludnością, wtedy łatwiej będą zbierały się na posiedzenia niż dziś, kiedy z powiatów nie będących siedzibą rady okręgowej członkowie często z miejsc o mil kilkanaście i więcej odległych przybywać mają, wtedy ożywi się w powiatach, w których rady szkolne okręgowe nie mają dziś siedziby, interes ludności dla spraw szkolnych, obecnie znacznie mniejszy niż w powiatach będących siedzibą rady okręgowej. Ustanowienie rady szkolnej okręgowej w każdym powiecie politycznym sprawi dalej, że wykonanie wszelkich zarządzeń w sprawach szkolnych będzie szybsze i sprężystsze, bo spoczywać będzie zawsze w ręku przewodniczącego radzie szkolnej okręgowej starosty odpowiedzialnego bezpośrednio za tok spraw szkolnych, podczas gdy dzisiaj, o ile chodzi o sprawy z powiatów nie będących siedzibą rady okręgowej, przewodniczący tejsze musi udawać się o wykonanie zarządzeń do właściwych starostów, co w każdym razie sprowadzać musi niekorzystne opóźnienie, a tem samem już zaniedbanie pewne spraw szkolnych w tych powiatach. Okazuje się to przy zakładaniu szkół, przy ściąganiu prestacyi, przy wykonaniu przymusu szkolnego.

Powiaty niebędące siedzibą rady szkolnej okręgowej powszechnie pozostają w tyle w rozwoju szkolnictwa, wykazują prawie zawsze stosunkowo znacznie mniej szkół niż powiaty, w których rada szkolna okręgowa ma swoją siedzibę (zob. Wiad. Stat. IX., str. 19—21). Dalszym jeszcze dowodem w tym samym kierunku są petycje rad powiatowych o przeniesienie siedziby rady szkolnej okręgowej do ich powiatu, petycje które dały już raz powód do zmian w §. 21. ustawy z 25. czerwca 1873., a których dwie objęte są niniejszem sprawozdaniem.

Wskazane tu cele nie zostaną osiągnięte, przytoczone niedogodności nie zostaną uchylone przez samo pomnożenie liczby inspektorów okręgowych, owszem obawiać się można że ustanowienie dwóch inspektorów w jednym okręgu, mogłoby z czasem sprowadzić, jeśli nie kolizye niepożądane, to przynajmniej podział, a tem samem osłabienie odpowiedzialności. Jeżeli tedy Rząd zamierza uczynić zadość naglącej potrzebie i zwiększyć liczbę inspektorów okręgowych, to rzeczą ustawodawstwa krajowego jest zwiększyć ilość okręgów szkolnych i w ten sposób zwiększenie liczby inspektorów uczynić skuteczniejszem a zarazem osiągnąć owe dalsze korzyści, których nie może przysporzyć samo zwiększenie liczby inspektorów. W razie zaś zwiększenia liczby okręgów szkolnych jedynie odpowiedniem jest zupełne przystosowanie ich

liczby i granic do powiatów politycznych, które są okręgami władzy wykonawczej w sprawach szkolnych i które istniejąc od lat dwudziestu, stały się jednostkami nie tylko administracyjnymi ale i gospodarczymi i wytworzyły w siedzibach władz powiatowych rządowych i autonomicznych centra lokalne, ku którym ciężą przeważnie wszelkie interesy publiczne i prywatne ludności tych okręgów.

Zgodziwszy się na to, żeby powiat polityczny był oraz okręgiem szkolnym, Komisya zmieniła w tym duchu przedewszystkiem §. 21. ustawy, który określa podział kraju na okręgi szkolne. Następnie zgodnie z wnioskodawcą wprowadziła w §. 22. określającym skład Rady szkolnej okręgowej oprócz poprawek czysto stylistycznych dwie zmiany.

ustęp b) dotychczas opiewający: „z duchownego każdego wyznania i obrządku liczącego w okręgu więcej niż 2000 dusz“ —

ma w przyszłości opiewać:

„jeden duchowny każdego wyznania i obrządku liczącego w okręgu więcej niż 1000 dusz“.

Zmiana ta uzasadniona dostatecznie zmniejszeniem okręgów.

ustęp e) opiewający dotąd:

„z inspektora szkolnego a względnie inspektorów szkolnych okręgowych“

ma w obec zwiększonej o więcej niż połowę liczby okręgów opiewać:

„e) inspektor szkolny okręgowy“.

Dalszą zmianę wprowadziła Komisya w ustępie pierwszym §. 31. Opiewał on dotąd następująco: „Dla każdego okręgu szkolnego mianuje Minister wyznań i oświecenia na podstawie ternu przez Radę szkolną krajową przedłożonego, osobnego inspektora okręgowego a w razie potrzeby dwóch lub więcej inspektorów; inspektorowie mają zazwyczaj powołani być na ten urząd z grona nauczycieli.“

W komisji postawiono wniosek, aby skoro każdy powiat polityczny będzie okręgiem szkolnym, nie przepisywano w ustawie, iżby w każdym okręgu ustanowiony został inspektor szkolny, lecz ograniczono się do postanowienia, iż ma być zamianowaną ilość inspektorów odpowiadająca potrzebie, a to raz dla tego, iż w znacznej liczbie powiatów ilość szkół jest niestety jeszcze zbyt małą — a następnie dla tego, aby licząc się z kwestyą kosztów umożliwić przyjscie do skutku ustawy. Przeważało jednak większością głosów zdanie, iż niedostatki dzisiejsze nadzoru szkolnego wynikają właśnie przeważnie ze zbyt małej liczby inspektorów i że równocześnie urzędowanie jednego inspektora w dwóch okręgach i w dwóch radach szkolnych okręgowych nastęrcza mnogie trudności, że zatem należy już teraz wypowiedzieć w ustawie regułę, że w każdym okręgu szkolnym ma być osobny inspektor okręgowy a tylko jako czasowy wyjątek, ze względu mianowicie na finansowe trudności w przeprowadzeniu owego przepisu, dopuścić aby inspektorowi okręgowemu mógł być przydzielony jeden sąsiedni okręg szkolny. W tym też duchu zmieniony został pierwszy ustęp §. 31.

Następna zmiana wprowadzoną została w §. 37., który ustanawia wydział wykonawczy dla załatwiania spraw bieżących i ustanawia skład jego. Ponieważ inspektorowi okręgowemu będzie mógł być przydzielony powiat sąsiedni, przeto wydało się Komisji potrzebnem, ustanowić dla inspektora na wypadek jego nieobecności zastępcę w wydziale wykonawczym w osobie wyznaczonego w tym celu członka Rady okręgowej w jej siedzibie zamieszkałego. Komisya przydała wskazówkę, że ów zastępca ma być wyznaczony ile możności z pośród członków z zawodu nauczycielskiego, sądziła bowiem, że dla tych członków zastępowanie inspektora może być poniekąd stosownem przygotowaniem się i próbą w celu objęcia z czasem stanowiska inspektora.

Wniosek, aby wydziałowi wykonawczemu przekazać także załatwianie sporów aależących do pełnej Rady okręgowej ale wymagających pospiechu, które to sprawy obecnie

w myśl §. 30. załatwić może sam przewodniczący z zastrzeżeniem następnego zatwierdzenia przez Radę, nie utrzymał się w komisji.

W końcu wypadło zmienić §. 38., który nadawał prawo zwiedzania szkół prezesowi co do szkół całego okręgu delegatom rad powiatowych co do szkół swego powiatu. Postanowienie to musiało być zmienione, skoro ustała różnica między okręgiem a powiatem.

Komisja na podstawie tego sprawozdania wnosi:

Wysoki Sejm raczy uchwalić:

1. załączoną ustawę, zmieniającą ustawę z d. 30. października 1880. Nr. 43 dz. u. kr. tudzież niektóre postanowienia ustawy z d. 25. czerwca 1873. N. 255. dz. u. kr. o władzach nadzorczych miejscowych i okręgowych dla szkół ludowych.

2. przez uchwalenie tej ustawy załatwione są petycje:

do l. 107. wydziału powiatowego w Buczaczu w sprawie przeniesienia rady szkolnej okręgowej z Czortkowa do Buczacza

i do l. 205 wydziału powiatowego w Nowym Targu w sprawie przeniesienia rady szkolnej okręgowej z Myślenic do Nowego Targu.

Lwów 11. Stycznia 1887.

Przewodniczący:

A. Majer.

Sprawozdawca:

Pilat.

U s t a w a

z dnia zmieniająca ustawę z dnia 30. października 1880. N. 43. dz. u. kr. tudzież niektóre postanowienia ustawy z dnia 25. czerwca 1873. r. dz. u. kr. Nr. 255. o władzach nadzorczych miejscowych i okręgowych dla szkół ludowych.

Zgodnie z uchwałą Sejmu Megó Królestwa Galicyi i Lodomeryi wraz z W. Księstwem Krakowskiem, postanawiam co następuje:

Art. I

Ustawa z d. 30. października 1880. dz. u. kr. zmieniająca §. 21. ustawy z d. 25. czerwca 1873. Nr. 255 dz. u. kr. tudzież §§. 22, 31, 37 i 38 ustawy z dnia 25. czerwca 1873. o władzach nadzorczych miejscowych i okręgowych dla szkół ludowych przestają obowiązywać a na ich miejsce wchodzą następujące postanowienia:

§. 21.

Każdy powiat polityczny w każdóczesnych granicach swoich tworzy osobny okręg szkolny szkolny z osobną radą szkolną okręgową, której siedzibą jest siedziba politycznej władzy powiatowej.

Każde miasto rządzące się osobnym statutem może stanowić osobny okręg szkolny z osobną radą szkolną okręgową.

§. 22.

W skład Rady szkolnej okręgowej wchodzą:

- a) Naczelnik politycznej władzy powiatowej jako Przewodniczący;
- b) Jeden duchowny z każdego wyznania i obrządku liczącego w okręgu więcej jak tysiąc dusz; mianowanie duchownego członka Rady szkolnej okręg. należy do wyższej władzy kościelnej, reprezentanta religii izraelickiej wybierają zwierzchności gmin wyznaniowych izraelickich w okręgu;
- c) Dwaj reprezentanci zawodu nauczycielskiego, z których jednego wybierze konferencya okręgowa nauczycielska ze swego grona, drugim zaś jest dyrektor seminarjum nauczycielskiego, a gdzie taki zakład nie istnieje, dyrektor jednej ze szkół średnich w okręgu szkolnym znajdujących się, a w braku takiej szkoły, nauczyciel kierujący jednej ze szkół ludowych w okręgu, przez Radę szkolną krajową wyznaczony;
- d) Dwaj Delegaci Rady powiatowej;
- e) Inspektor szkolny okręgowy.

Zastępcę przewodniczącego wybiera Rada szkolna okręgowa ze swego grona bezwzględną większością głosów.

§. 31.

Dla każdego okręgu szkolnego mianuje Minister wyznań i oświaty na podstawie terna przez Radę szkolną krajową przedłożonego osobnego inspektora okręgowego. Wyjątkowo wszakże, zanim to postanowienie będzie mogło w całym kraju wejść w życie, może być inspektorowi przydzielony jeszcze jeden sąsiedni okręg. Inspektorowie mają powołani być na ten urząd zazwyczaj z grona nauczycieli.

§. 37.

W imieniu Rady szkolnej okręgowej załatwiać będzie bieżące czynności Wydział wykonawczy, do którego należą:

- a) Przewodniczący Rady szkolnej okręgowej;
- b) jego zastępca;
- c) inspektor szkolny okręgowy a w razie nieobecności tegoż członek Rady szkolnej okręgowej w siedzibie tejże Rady zamieszkały a przez nią w miarę możliwości z pomiędzy reprezentantów zawodu nauczycielskiego (§. 22 lit. c.), przeznaczony do tej funkcji.

Nieobecność któregoś z członków Wydziału wykonawczego wymienionych pod b) i c), o ile nie była spowodowaną winą przewodniczącego, nie wstrzymuje czynności tegoż Wydziału.

§. 38.

Prezes i członkowie Rady szkolnej okręgowej mają prawo zwiedzać osobiście szkoły ludowe, duchowni członkowie jednak tylko szkoły służące dzieciom ich wyznania lub obrządku.

Mogą oni z poczynionych spostrzeżeń swoich zdawać sprawę swoim mocodawcom, nie mają atoli prawa udzielać ich bezpośrednio nauczycielom.

Art. IV.

Wykonanie niniejszej ustawy poruczam Mojemu Ministrowi wyznań i oświaty.
